

Povijesni prilozi, god. 40, br. 60 (392 str.) – br. 61 (525 str.), Zagreb 2021.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest u 2021. godini objavljena su dva broja časopisa *Povijesni prilozi – Historical contributions*. Broj 60 podijeljen je u tri rubrike: *Članci* (9–338) s deset radova, *Ocjene i prikazi* (339–376) i *in Memoriam* (377–381). Broj 61 čine dvije rubrike: *Članci* (9–509) s dvanaest radova te *Ocjene i prikazi* (513–525). Treba istaknuti kako su, uz izuzetak jednoga preglednog rada u broju 60 i jednoga prethodnog priopćenja u broju 61, svi ostali radovi, objavljeni u rubrikama *Članci* iz oba broja, kategorizirani kao izvorni znanstveni radovi. Specifičnost oba sveska *Povijesnih priloga* koja prikazujemo jest u tom što je dio radova okupljen u tematski blok: *Epidemije na hrvatskom prostoru tijekom povijesti*, u kojem se autori, na temelju saznanja iz različitih vrsta izvora i relevantne literature, bave proučavanjem raznih zaraznih bolesti i epidemija koje su se pojavljivale na hrvatskom povijesnom prostoru u razdoblju od srednjeg vijeka do kraja 19. stoljeća. Odluka uredništva *Povijesnih priloga* da dio časopisa tematski posveti epidemijama potaknuta je svjetskim zbivanjima 2020. i 2021. obilježenima pojavom virusa COVID-19, što je utjecalo, u globalnom pogledu, na sve pore suvremenog društva, kako tumači članica uredništva Zrinka Pešorda Vardić u uvodu (9) sveska 60. Još jedan od razloga koji su utjecali na ovu uredničku odluku jest u činjenici da epidemije, ipak, nisu samo problem suvremenog čovjeka, već su u različitim povijesnim razdobljima zahvaćale pojedine dijelove Europe, ali i hrvatskog prostora, a budući da do sada tema pojave i širenja zaraznih bolesti na hrvatskom povijesnom prostoru nije dovoljno valorizirana i obrađena u hrvatskoj historiografiji, članovi uredništva *Povijesnih priloga* odlučili su oba broja koja prikazujemo sadržajno posvetiti upravo toj temi.

Tematski blok posvećen epidemijama u broju 60 otvara Rina Kralj-Brassard radom naslovljenim *Dubrovačke protuepidemijske mjere: gospodarski odgovor na izazov kuge* (11–38). Autorica najprije govori o pojavi kuge u Aziji i njezinom širenju u Europi u 14. stoljeću te na koji je način epidemija utjecala na ekonomski razvoj europskih država, osobito u odnosu na Bliski istok i Aziju, i kako su se demografski gubici europskog stanovništva odrazili na gospodarska kretanja. Nadalje, na temelju razmatranja izvornoga arhivskog gradiva dubrovačke provenijencije i saznanja iz strane i hrvatske historiografije, autorica u fokus rada postavlja dobro poznati dubrovački primjer, odnosno model uspostave socijalno-zdravstvenoga protukužnog sustava u 14. stoljeću, koji se smatra pretečom protuepidemijskih mjera u Europi. Dubrovački protuepidemijski sustav promatran je primarno kroz gospodarsku prizmu gledišta. U radu se najprije donosi kratak kronološki pregled oblikovanja protuepidemijskog sustava u Dubrovniku, s naglaskom na prvo stoljeće druge pandemije (*crne smrti*) i pritom se ističu najvažnija demografska, gospodarska i politička obilježja dubrovačke komune i njezine društvene zajednice koja je taj sustav iznjedrila. Nadalje, autorica istražuje i utjecaj gospodarskih okolnosti na donošenje protuepidemijskih mjera, a istaknuti su i ključni elementi dubrovačkog sustava za suzbijanje zaraze (novac, ljudi i informacije).

Vrijedan prilog boljemu poznavanju zdravstvenih prilika na području kasnosrednjovjekovne šibenske komune donio je Zoran Ladić u radu pod naslovom *Epidemija kuge i zdravstvena kultura u Šibeniku u kasnom srednjem vijeku* (39–75). Na temelju neobjavljenih šibenskih notarskih spisa, komunalnog statuta i reformacija te dukala središnjih mletačkih vlasti kao i historiografskih dosegâ, autor donosi poznate, ali i do sada nepoznate podatke o kužnim epidemijama koje su izbijale na području 15-stoljetne šibenske komune kontinuirano od sredine 14. stoljeća, svakih nekoliko godina, i ozbiljno ugrožavale stanovništvo i gospodarstvo šiben-

skog kraja. Vrijednost rada je u tom što autor pruža niz pojedinačnih primjera iz analiziranih vrela koji potkrepljuju postavljene teze. Poseban naglasak stavljen je na tumačenje načina na koji su se šibenske komunalne vlasti postavile u sprječavanju širenja epidemije (uspostava karantene, sprječavanje mobilnosti stanovništva, ustroj ubožnica i leprozorija, zapošljavanje profesionalnih liječnika, kirurga i ranarnika itd.) te autor zaključuje da je šibenska komuna, u borbi protiv kužnih epidemija djelovala u skladu s onodobnim europskim zdravstveno-higijenskim i medicinskim standardima.

Robert Skenderović autor je rada *Epidemije kuge u Banskoj Hrvatskoj i Slavoniji krajem 17. i početkom 18. stoljeća kao povod za početak organiziranja javnozdravstvenoga sustava (77–96)* u kojem raščlanjuje pojavu i širenje epidemija kuge u razdoblju od 1677. do 1716. na pojedinim područjima Habsburške Monarhije s naglaskom na Bansku Hrvatsku i Slavoniju. Na temelju literature i arhivskih vrela administrativne naravi iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu te privatnih dokumenata iz ostavštine obitelji Keglević iz Arhiva HAZU, autor najprije razlaže činjenice o pojavi i širenju velike epidemije kuge krajem 17. stoljeća i početkom 18. stoljeća, a zatim opisuje protuepidemijske mjere koje je državna vlast, kroz institucije, provodila na terenu (karantena, zdravstvene propusnice, kontrola putnih pravaca itd.). Istraživanje kužne epidemije u razmatranu razdoblju i prostoru izuzetno je važno, smatra autor, zbog sustavne organizacije protuepidemijske obrane i početka razvoja javnog zdravstva i zdravstvenih institucija na razini čitave Habsburške Monarhije.

Dvije autorice, Maja Katušić i Kristina Puljizević u svom su radu pod naslovom *De cholera morbus – epidemije kolere i protuepidemijske mjere u Dalmaciji 30-ih i 40-ih godina 19. stoljeća (97–129)* izložile problematiku suočavanja s epidemijom kolere koja je harala Dalmacijom sredinom 19. stoljeća. Bazirajući istraživanje na različitim vrstama objavljenih i neobjavljenih vrela zadarske provenijencije i tiskovinama (matične knjige umrlih, novinski članci, liječnički zapisi, administrativni dokumenti), autorice raščlanjuju vrijeme pojave kolere, manifestaciju bolesti, razinu saznanja o bolesti kao i protuepidemijske mjere te njihovu učinkovitost i aktualnost s obzirom na postojeće i rastuće rasprave o etiologiji bolesti. U drugom dijelu rada, na temelju zapisa iz matičnih knjiga umrlih, analizirana je epidemija kolere u Zadru 1849. godine, i to kroz raščlambu mjesečne i dnevne distribucije umrlih, broja oboljelih, izliječenih i umrlih, dobi, spola i društvene strukture umrlih.

Nervous belli, pecunia infinita – mletački plan o zauzeću Zadra u zapisniku inkvizicijskoga sudskog postupka iz 1346. godine (131–178) naslov je rada autorice Sandre Begonja, u kojem je izvršena detaljna povijesno-pravna i sadržajna analiza jednoga pravnog izvora iz sredine 14. stoljeća, koji se u prijepisu iz 18. stoljeća čuva u splitskom Državnom arhivu u fondu obitelji Fanfogna-Garagnin. Riječ je o zapisniku nastalom nakon provedena inkvizicijskoga sudskog postupka sa svim njegovim elementima (uključujući torturu), protiv firentinskog plemića Uguiccionea Dellostija, optuženog za tajni dogovor s Mlečanima o zauzeću Zadra tijekom posljednje faze mletačko-zadarskog rata. Na kraju, u prilogu je donesena i transkripcija razmatranog izvora. Kroz provedenu iscrpnu sadržajnu analizu izvora, autorica ukazuje na njegovu izuzetnu važnost s pravnog i političko-vojnog aspekta, s naglaskom da je riječ o jedinom pisanom svjedočanstvu o zadarskom kaznenopravnom sustavu i sudskoj praksi u prvoj polovici 14. stoljeća, pa time ovaj znanstveni prilog ima još veću vrijednost za suvremenu hrvatsku historiografiju.

O posjedima zadarskoga ženskoga benediktinskog samostana u ranom novom vijeku pisao je Zdenko Dundović u radu naslovljenom *Posjedi samostana Sv. Marije u Zadru u 16. stoljeću (1562. – 1564.) (179–212)*, u kojem se, na temelju službenog izvješća prokuratora navedenog

samostana pohranjenog u Državnom arhivu u Veneciji, razmatra ekonomsko stanje samostanskih zemljišnih i stambenih nekretnina, koje su se rasprostirale po čitavom zadarskom distriktu te u gradu i predgrađu. Na temelju navedenog vrela, izrazito važna za istraživanje gospodarskog stanja i ekonomskih interakcija zadarskih redovnica sa stanovnicima zadarske komune i distrikta, autor ubicira samostanske posjede te analizira vrstu zemljišnih nekretnina u vlasništvu samostana, kao i vrstu usjeva koja se na njima uzgajala te količinu prinosa. U radu se donosi i popis ljudi (imena i prezimena) – kolona, koji su obrađivali zemlju u vlasništvu samostana, kao i raščlambu zemljišta po vrsti i površini, a koju su težaci obrađivali. Posebna pažnja usmjerena je na analizu broja stambenih nekretnina u vlasništvu samostana te prihoda koje je samostan dobivao od najma kuća koje su se nalazile u gradu i Varošu. Na posljetku, autor raščlanjuje namjenske troškove samostana sv. Marije u Zadru u razmatranom razdoblju. U prilogu se donosi prijepis samostanskih nekretnina s naznačenim najmiteljima i visinom najma te prijepis samostanskih zakupa u gradu i u Varošu. Ovaj je rad vrijedan prilog istraživanju ekonomske povijesti šesnaestostoljetnog Zadra, ali i povijesne antroponimije i toponimije zadarske komune u ranom novom vijeku.

Suautorski dvojac, Florin Nicolae Ardelean i Neven Isailović u radu na engleskom jeziku *From Croatia to Transylvania: War, Migration, and Adaptive Strategies in the Case of the Perušić Family (15th – 17th Century)* (213–256) bavili su se poviješću plemenite hrvatske obitelji Perušić kroz pregled života i karijere njezinih vodećih muških članova u tri generacije, počevši od prve pojave te obitelji u izvorima sredinom 15. stoljeća do izumiranja muške linije u Transilvaniji 1603. godine. Na temelju literature i različitih privatno-pravnih dokumenata pohranjenih u arhivima u Hrvatskoj, Mađarskoj, Italiji i Rumunjskoj, autori pružaju mnoštvo dragocjenih podataka o trojici predstavnika obitelji – Gašparu Starijem, Gašparu Mlađem i Mati koji su obnašali vojničke funkcije u svojstvu predvodnika konjaničke i pješačke postrojbe sudjelujući u borbama djelomice protiv Osmanlija, a djelomice protiv drugih kršćanskih plemića u građanskim ratovima koji su se odvijali na prostoru Hrvatske, Slavonije, Ugarske i Transilvanije od kraja 15. do početka 17. stoljeća. U prilogu se donosi prijepis triju arhivskih dokumenata koji se odnose na zasluge, parnicu i stjecanje dobara kod pojedinih članova te obitelji.

Formiranje naselja Suđurađ na otoku Šipanu kraj Dubrovnika u kasnosrednjovjekovnom i ranonovovjekovnom razdoblju u fokusu je istraživačkog interesa Mare Marić i Dubravke Mirošević. Autorice su u radu naslovljenom *Utjecaj obitelji Stjepović-Skočibuha na strukturiranje naselja Suđurađ na otoku Šipanu* (257–292) prikazale oblikovanje naselja, u srednjovjekovnim izvorima poznatog pod nazivom *De portu sancti Georgii*, te je istaknuto na koji način su ladanjsko-gospodarski sklopovi u vlasništvu obitelji Skočibuha (tri ogranka: Stjepović, Krivonosović i Sagrojević), promatrani kao jedinstvene renesansne ladanjske cjeline, utjecali na preoblikovanje ribarske lučice u strukturirano naselje Suđurađ. Provedena arhivska i terenska istraživanja rezultirala su analizom organizacijskih i stilskih karakteristika ladanjskih kompleksa s naglaskom na perivoje. Načinjena je i komparativna analiza promatranih sklopova u odnosu na druge ladanjske sklopove na Šipanu te su izdvojene osobitosti tih cjelina. Na temelju povijesne kartografije, austrijskog katastra iz 1837., detaljno su analizirani povijesni prostorni odnosi u Suđurđu, pozicija spomenutih ladanjsko-gospodarskih kompleksa u vlasništvu obitelji Stjepović-Skočibuha, vlasnički odnosi i namjena zemljišta u naselju.

Trijalistička reforma Austro-Ugarske u časopisima slovenskih liberala iz Trsta i Gorice (293–317) naslov je rada Igora Ivaškovića, u kojem je predstavljena ideja federalizacije Habsburške Monarhije, odnosno formiranja njezine treće državne jedinice prije Prvoga svjetskog rata kroz

analizu objava slovenskih liberalnih časopisa iz Trsta i Gorice. Autor donosi širi društveno-politički kontekst u okviru kojeg se koncept oblikovao, a potom analizira zapise iz časopisa o reakcijama različitih političkih skupina, njihovim ambicijama i nacionalnim tenzijama koje su se manifestirale kroz rasprave o trijalizmu.

Temom prostitucije u Zagrebu na razmeđu 19. i 20. stoljeća bave se Lucija Bobek i Ines Sabotić u radu *Građanstvo, gradske vlasti i javne kuće u gradu Zagrebu oko 1900. godine* (319–338), u kojem se na temelju analize arhivskog građiva iz Državnog arhiva u Zagrebu prikazuje sukob između građana, gradskih vlasti i vlasnika javnih kuća u glavnom gradu Trojedine Kraljevine. Autorice razmatraju način na koji je gradsko poglavarstvo rješavalo problem prostitucije, koja je industrijalizacijom, urbanizacijom i modernizacijom postajala sve prisutnija i masovnija pojava u gradskom tkivu. Naglasak je stavljen na posebnu zakonsku odredbu iz 1898. kojom su gradske vlasti donijele odluku o premještanju svih javnih kuća u Zagrebu na jednu lokaciju, iz donje u gornju Kožarsku ulicu, što je dovelo do protesta građanstva tog dijela grada koje je htjelo zaštititi svoje interese, prije svega obitelj, imovinu i reputaciju. Gradske su vlasti, iako nisu odgovarale na građanske molbe, ipak odlučile bolje regulirati rad javnih kuća donošenjem *Bludilišnog pravilnika* (1899.), a reglementacijskim sustavom javne kuće postale su integralan dio grada dobivši svoje mjesto na gradskoj periferiji.

Rubrika *Ocjene i prikazi* (341–376) sadrži jedanaest tekstova koji se odnose na prikaze recentnih domaćih i stranih publikacija: monografija, zbornika radova, znanstvenih časopisa te dvaju održanih znanstvenih skupova. Posljednja rubrika ovog broja *In memoriam* (379–381) posvećena je pokojnom sveučilišnom profesoru i znanstveniku Stijepu Obadu, preminulom u travnju 2021., a o njegovoj profesorskoj, znanstvenoj i javnoj djelatnosti u različitim znanstvenim, sveučilišnim i kulturnim institucijama u Hrvatskoj osvrst je napisala Lovorka Čoralić.

U drugom broju (61) *Povijesnih priloga* dio znanstvenih radova također je tematski vezan za *Epidemije na hrvatskom prostoru tijekom povijesti*. Od ukupno dvanaest radova zastupljenih u svesku, njih četiri čine tematski blok na temu epidemija. Prvi rad, u suautorstvu Dubravke Mlinarić i Sanje Lazanin pod naslovom *Zarazne bolesti, prostorna mobilnost i prevencija u ranome novom vijeku: povijesna iskustva Dalmacije i Slavonije* (9–43), govori o utjecaju zaraznih bolesti na prostornu mobilnost ljudi i razvoju protuepidemijskih mjera kako u mediteranskom tako i u kontinentalnom dijelu hrvatskih zemalja s fokusom na ranomoderno razdoblje. Poseban izazov za autorice bio je odgovoriti na tri ključna pitanja: na koji način su se različiti ranonovovjekovni upravno-politički sustavi nosili s epidemijskim izazovima, kako je opasnost od zaraze utjecala na mobilnost ljudi i roba te naposljetku, na koji način su javnozdravstvene politike i mjere za suzbijanje kužne zaraze pridonijele izgradnji javnozdravstvenog sustava na hrvatskom prostoru u razmatranom razdoblju.

U tematskom bloku vezanom za proučavanje epidemija u povijesti nalazi se i rad Gordana Ravančića *Epidemija kuge u Dubrovniku u drugoj polovici 14. stoljeća. Koliko su kroničarski zapisi pouzdan izvor za proučavanje epidemija?* (45–66), u kojem je poseban naglasak na autorov kritički osvrst prema ljetopisnim izvorima, u kojima se nalaze opisi epidemija koje su pogađale Dubrovnik i za koje autor tvrdi da ih treba uzeti s određenom rezervom te je nužna provjera podataka iz kronika s onima iz suvremenih zapisnika dubrovačkih vijeća. Budući da za dio godina tijekom 14. stoljeća ti zapisi nisu sačuvani, Ravančić nudi alternativni “kontrolni element” provjere točnosti kroničarskih zapisa, a to su privatno-pravni dokumenti – oporuke, čiji je broj u znatnoj mjeri (po)rastao u godinama kada je Dubrovnik bio pogođen epidemijama kuge neviđenih razmjera. Kroz kvantitativnu analizu godišnje i mjesečne distribucije

oporuka, autor razmatra godišnji i sezonski ritam izbijanja epidemije te nastoji utvrditi na koji način su kužne epidemije imale izravni demografski učinak na dubrovačko kasnosrednjovjekovno društvo.

Na temelju računskih knjiga s valpovačkog vlastelinstva pohranjenih u Državnom arhivu u Osijeku, Milan Vrbanus je u prilogu naslovljenom *Zdravstvena skrb na valpovačkom vlastelinstvu na temelju vlastelinskih knjiga prihoda i rashoda (od 1724. do 1759.)* (67–89) donio detaljan opis pružanja zdravstvene skrbi tijekom prvih desetljeća postojanja vlastelinstva. Kvantitativnom i sadržajnom analizom spomenutih izvora, autor iscrpno raščlanjuje pružatelje i korisnike zdravstvene skrbi, njezine osobitosti i kretanje visine troškova za pružene zdravstvene usluge na valpovačkom vlastelinstvu. Posebna pažnja posvećena je ranarnicima koji su u svojstvu medicinskih djelatnika korisnicima pružali zdravstvenu skrb. Na kraju, autor donosi i pregled različitih oblika zdravstvene skrbi.

Tematski blok o epidemijama kroz povijest zatvara rad Zorana Grijaka pod naslovom *O političkim aspektima proglašenja epidemije u okolici Velehrada u Moravskoj uoči proslave tisućite obljetnice smrti sv. Metoda 1885. godine*, u kojem je naglasak na istraživanju okolnosti i političkih razloga proglašenja epidemije u Moravskoj, a koja se zapravo uopće nije dogodila, već autor konstatira da je uvođenjem protuepidemijskih mjera i zabranom kretanja stanovništva došlo do zlouporabe medicine u političke svrhe, kako bi se spriječilo masovno slavensko vjersko okupljanje rimokatolika i grkokatolika iz Austro-Ugarske Monarhije te grkokatolika i pravoslavaca iz Ruskog Carstva na milenijskoj proslavi obljetnice smrti sv. Metoda u Velehradu u Moravskoj. Tezu o lažiranju pojave epidemije i ograničavanju slobode kretanja hodočasnika od strane političkih vlasti autor postavlja na temelju proučavanja različitih vrsta vrela, prvenstveno korespondencije biskupa Josipa Jurja Strossmayera s Lujom i Kostom Vojnovićem s jedne te s Franjom Račkim s druge strane te kroz analizu tadašnjih bečkih tiskovina *Neue Freie Presse* i *Wiener Allgemeine Zeitung*, ali i evidentnih dokaza iz medicinskih publikacija koje upućuju da 1885. službene javnozdravstvene institucije nisu registrirale nikakvu epidemiju u Moravskoj. Na kraju se donosi jasna potvrda teze o zlouporabi i lažnom proglašavanju epidemije od strane političkih vlasti koju je razotkrilo Moravsko zdravstveno vijeće, koje je u svom očitovanju od 3. srpnja 1885. ustvrdilo da nisu utvrđeni medicinski razlozi koji bi nalagali uvođenje epidemioloških mjera provedenih po nalogu političkih vlasti. Svoje istraživanje autor postavlja i kao osnovu za utvrđivanje načelne legitimnosti propitivanja javnozdravstvenih odluka i mjera, koje donose medicinski, a napose politički autoriteti u svim javnozdravstvenim prijetnjama u kojima se ozbiljnije ograničavaju zakonska i ustavna prava građana, uključujući i one povezane s aktualnom pandemijom bolesti COVID-19, tijekom koje su građanima na globalnoj razini ukinuta ili znatno sužena temeljna ustavna prava, među kojima osobito pravo na slobodno kretanje, što je bila i osnovna restriktivna mjera i tijekom proglašenja epidemije u okolici Velehrada u Moravskoj 1885. godine.

Antun Nekić autor je rada na engleskom jeziku naslovljena *Slavonia and Transylvania (1272–1342): Oligarchs, King's Men, and the (Trans)Formation of the Local Noble Communities (141–191)*, u kojem je naglasak na proučavanju općih sabora koji su se održavali u Slavoniji i Transilvaniji u posljednjim desetljećima 13. stoljeća i tijekom prve polovice 14. stoljeća. Budući da su se dvije promatrane pokrajine, Slavonija i Erdelj, nalazile unutar konglomerata teritorija povezanih s Krunom svetog Stjepana (*Archiregnum Hungaricum*), autor je komparativnom analizom pristupio problematici uspoređujući strukturalne sličnosti položaja tih dviju pokrajina, ali i različitosti, kroz formiranje regionalnih identiteta povezanih s plemićkim ko-

lektivnim djelovanjem okupljanja na općim saborima. Kroz tu prizmu, u radu je analizirano i funkcioniranje kompozitnih političkih struktura te odnos centra i specifičnih lokaliteta. Nadalje, istražuju se okolnosti koje su dovele do održavanja prvih sabora u objema pokrajinama (politička nestabilnost), a od sedamdesetih do devedesetih godina 13. stoljeća lokalni procesi zrcalili su odluke i radnje kraljevskog dvora, kao što je bio slučaj s gotovo svim saborima održanim u Slavoniji tijekom sedamdesetih, a isto je s erdeljskim slučajevima iz 1288. i 1291. Uspoređujući Transilvaniju i Slavoniju, autor naglašava da su se u Transilvaniji, za razliku od Slavonije, sabori i dalje održavali bez poticaja s kraljevskog dvora, odnosno postali su dio domaćeg repertoara. Ta različita iskustva u ranom razdoblju snažno su utjecala na plemstvo i njegovu moć kolektivnog djelovanja od 1320-ih godina kada se program obnove kraljevske vlasti provodio kako u Slavoniji tako i u Transilvaniji, korištenjem istih mehanizama.

U kontekstu komparativnog istraživanja urbane povijesti istočnog Jadrana, Irena Benyovsky Latin u radu pod naslovom *Mobilnost i umreženost mletačkih kneževa u istočnojadranskim gradovima od kraja 13. stoljeća do Zadarskoga mira (1358.) (193–263)* istražuje značaj kneževske službe na središnjoj, ali i na lokalnoj razini na području Istre, Kvarnera i Dalmacije. U fokusu rada je proučavanje mobilnosti i umreženosti pojedinih visoko pozicioniranih dužnosnika (kneževa i potestata) u razdoblju od kraja 13. stoljeća do sredine 14. stoljeća kada Dalmacija dolazi pod vlast Ludovika Anžuvinca. Nadalje, istražuje se s kojih pozicija su unutar mletačkog teritorija kneževi dolazili na istočni Jadran, zatim se otkrivaju mogući razlozi njihova dolaska u pojedinu sredinu (ženidbene, obiteljske, političke veze) kao i duljina njihova službovanja u nekoj istočno-jadranskoj komuni. Mobilnost kneževa praćena je kronološki, prema razdobljima mletačkih duždeva, koji su često i sami (ili pripadnici njihovih obitelji) vršili upraviteljsku funkciju u nekom od gradova na istočnom Jadranu.

Bazirajući svoje istraživanje na nekoliko vrsta arhivskih vrela (Vinodolski zakon, diplomatske isprave, privatno-pravni dokumenti itd.) Ozren Kosanović u radu naslovljenom *Klijentela knezova Krčkih u kneštvu Vinodol od kraja 13. stoljeća do kraja 15. stoljeća (265–325)* prikazuje hijerarhijsku strukturu klijentele i službenika knezova Krčkih na području Vinodola i to kroz prozopografski pristup izvorima. Autor najprije pruža uvid u geografske karakteristike Vinodola, potom daje kronološki pregled stjecanja Vinodola od strane kneževa Krčkih i rasula jedinstvena obiteljskog kneštva Vinodola u 15. stoljeću. U središtu istraživanja je detaljna analiza institucije *familia (familiaritas)*, koja se u Vinodolskom zakonu naziva *obitel kućna*, kao klijentele krčkih velikaša. Konačni rezultat istraživanja je detaljna rekonstrukcija kanosrednjovjekovne društvene strukture kneževskog dvora, koja u mnogim segmentima podsjeća na kraljevski dvor.

Španjolski i portugalski hodočasnici koji prolaze hrvatskim krajevima na putu prema Svetoj Zemlji i njihovi hodočasnički zapisi u središtu su istraživačkog interesa Krešimira Kužića. Autor u radu *Jeruzlemski hodočasnici s Iberskoga poluotoka u hrvatskim krajevima (1400. do 1650.) (327–396)* detaljno opisuje najprije politička i vjerska zbivanja na tom prostoru stavljajući ih u korelaciju s istovjetnim fenomenom u ostatku Europe, a potom se usredotočuje i na same hodočasnike, njihove motive za odlazak u hodočašće, stalešku pripadnost te doživljaje tijekom putovanja. Autor donosi niz citata iz izvora u kojima su opisani hrvatski krajevi (Poreč, Zadar, Dubrovnik i drugi) koje hodočasnici posjećuju na putu prema Jeruzalemu, što daje dodatnu vrijednost ovom prilogu. Također, primjenjuje komparativni pristup izvorima, pa tako španjolske i portugalske hodočasničke zapise uspoređuje s djelima drugih kasnosrednjovjekovnih i ranonovovjekovnih hodočasnika, zaključujući kako su iberski hodočasnici

više usmjereni na Jeruzalem i druga sveta hodočasnička mjesta pa su tranzitni krajevi ostali pomalo zakinuti u njihovim zapisima.

Diana Sorić i Teuta Serrequei Jurić autorice su rada *The Textual Transmission of Iter Buda Hadranopolim, a Travelogue by Antun Vrančić (397–427)*, u kojem donose neke nove spoznaje stečene prilikom rada na pripremi kritičkog izdanja putopisa *Iter Buda Hadranopolim* u autorstvu hrvatskog humanista, diplomata i prelata Antuna Vrančića. Sam putopis nastao je kao svjedočanstvo Vrančićeve prve carigradske misije od 1553. do 1557. godine u koju je bio poslan po nalogu cara Ferdinanda I. (1503. – 1564.). Spis je sačuvan u autografu i u trima primjercima rukopisa u sklopu geografsko-historijskog djela *De Illyrico Caesaribusque Illyricis* hrvatskog humanista Ivana Tomka Mrnavića (1580. – 1637.) te je dvaput objavljen, u kasnom 18. i ranom 19. stoljeću. Na temelju filološke usporedbe autografa i sačuvanih prijepisa autorice pružaju odgovor na pitanje koji je prijepis najbliži Vrančićevu izvorniku te ukazuju na to kako je nedovoljna pouzdanost postojećih izdanja za jezično-stilske ili historiografske interpretacije zbog grešaka koje se u njima prenose i ugrožavaju čitanje teksta, uz nedostatak kritičkog izdanja, dovoljan razlog za novu filološku obradu tog Vrančićeva djela prema načelima suvremene neolatinistike.

U sklopu proučavanja vojne povijesti i pojedinaca čija je profesionalna karijera bila vezana za vojsku i ratne operacije Juraj Balić posvetio je rad naslovljen *Od Like do Šleske: vojni pothvati Gideona Ernesta baruna Laudona i krajišnika (429–465)* jednoj takvoj svestranoj vojnoj osobi iz 18. stoljeća, koje je pak bilo obilježeno učestalim ratnim zbivanjima. Autor upozorava kako su upravo ratne okolnosti omogućile otvaranje raznih mogućnosti i postizanja prestižne vojne karijere mladim ambicioznim pojedincima željnim uspjeha. Takav je bio i slučaj Gideona Ernsta baruna Laudona (1717. – 1790.), koji je vojnu karijeru započeo u vojsci Ruskog Carstva, a potom prešao u službu habsburških vladara, gdje je tijekom Sedmogodišnjeg rata (1756. – 1763.) ostvario nagli karijerni uspon i potkraj života dosegnuo sam vrh vojne hijerarhije. Osim što prati Laudonova ratna postignuća i napredak u vojnoj karijeri, autor paralelno istražuje i ulogu krajišnika (graničara) u njegovim vojnim pothvatima u spomenutom ratnom sukobu s ciljem utvrđivanja značenja te specifične skupine vojnika za Laudonov uspjeh na bojnopolju, kao i njihove važnosti u sklopu oružanih snaga Habsburške Monarhije.

Izbori u Riječkoj županiji i njezini zastupnici na Hrvatskom saboru 1861. godine (467–483) naslov je rada Arije Kolak Bošnjak, koja se bavi pitanjem prvih parlamentarnih izbora u Riječkoj županiji iz 1861., odnosno izbornim procesom provedenim na području svih pet kotareva koliko ih je županija imala i kojim se biralo pet zastupnika za Hrvatski sabor. Autorica detaljno istražuje način odvijanja izbora, pojedine probleme koji su se pojavljivali uoči i za vrijeme izbora, a posebno analizira djelovanje izabranih riječkih zastupnika u Saboru 1861. U središtu autoričina znanstvena interesa je pitanje njihove usklađenosti s *Naputkom* koji im je županija izdala za njihovo saborsko djelovanje i rad u Saboru.

Posljednji znanstveni prilog u šezdesetprvom broju *Povijesnih priloga* rad je Hrvoja Gržine pod naslovom *Uspon i pad "Baruna Ciganina": dvanaest epizoda iz života Julija pl. Zigeunera Blumendorfskoga (485–505)*, u kojem se na temelju nekih do sada nevaloriziranih arhivskih vrela i novinskih napisa iznose osnovni biografski podatci i rekonstruira dio životnog puta bečkog aristokrata Julija pl. Zigeunera Blumendorfskog, koji se uopće ne spominje u suvremenoj, ali ni starijoj literaturi. Budući da je taj bečki plemić do sada bio gotovo nepoznat historiografskoj javnosti, autor kroz dvanaest poglavlja dotiče različite aspekte njegove raznolike djelatnosti u Beču i Zagrebu, a čiji su tragovi vidljivi i danas, nastojeći rekonstruirati njegov izrazito zani-

mljiv *curriculum vitae*. Time prilog dobiva na još većoj vrijednosti za hrvatsku, ali i austrijsku historiografiju.

Šezdesetprvi broj *Povijesnih priloga* završava rubrikom *Ocjene i prikazi* u kojoj je zastupljeno pet recenzija nedavno objavljenih monografija, zbornika radova i dviju znanstvenih konferencija održanih 2021. godine.

Na kraju valja istaknuti kako su *Povijesni prilozi* renomiran znanstveni časopis povijesne znanosti, u kojem su predstavljeni radovi uvaženih hrvatskih i stranih povjesničara koji se bave različitim historiografskim temama od srednjeg vijeka pa sve do suvremenog doba. Osim izvornih znanstvenih radova, koji svojom vrijednošću pridonose novijoj hrvatskoj historiografiji, u *Povijesnim prilozi*ma objavljenima 2021., i to u oba sveska, zastupljeni su i vrijedni znanstveni prilozi i recenzije najnovijih znanstvenih i stručnih publikacija. I ovo dvosvesčano izdanje *Povijesnih priloga* na uobičajenoj je visokoj znanstvenoj i stručnoj razini kako i dolikuje časopisu s dugom znanstvenom tradicijom.

Zrinka Novak

***Historijski zbornik*, sv. 73, br. 1–2, Zagreb 2020., 516 str.**

Društvo za hrvatsku povjesnicu, uz uredništvo, suradnike i autore vezane radom za 73. svezak *Historijskog zbornika* 2020. godine nastavlja dugogodišnju tradiciju izdavanja jednog od najznačajnijih povijesnih časopisa u Hrvatskoj. Prateći već uspostavljenu praksu, časopis je izašao u dva broja od kojih su u prvom broju (1–261) objavljena četiri izvorna znanstvena rada, dva pregledna rada te dva eseja, a u drugom (262–516) po tri izvorna znanstvena te pregledna rada i jedan esej.

Prvi svezak otvoren je člankom *Vojna posada u Saloni u 1. stoljeću* (1–22) autora Ivana Matijevića i u kronološkom smislu predstavlja najraniju obrađivanu povijesnu tematiku. Osim što se u članku daje detaljan pregled događaja u Saloni tijekom 1. stoljeća, ostvarena je i kontekstualizacija pojave pojedinih vojnika u glavnom gradu provincije Dalmacije s obzirom na događaje od vojne važnosti, poput Panonsko-dalmatinskog ustanka od 6. do 9. godine, na koje nailazi u zapisima rimske birokracije o vojnicima. U sljedećem radu pod naslovom *Židovi trgovci, parcenevoli i špediteri na Jadranu u 18. stoljeću iz Hrvatskih pomorskih regista, I–II sv.* (23–54) autorice Zrinka Podhraški Čizmek i Naida-Mihal Brandl bave se ekonomskom poviješću i poviješću prometa. Inovativan pristup objavljenom izvornom gradivu Nikole Čolaka, *Hrvatski pomorski registri. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela*, koji uključuje ubrzano pretraživanje fonda od 12 000 dokumenata omogućio je autoricama rekonstrukciju živih kontakata i veza koje su ostvarivali pripadnici židovske zajednice na Jadranu i šire. Sljedeći rad pod naslovom *Jeronim barun Ljubibratić od Trebinja i Unutarnji grad Osijek* (55–87) također je nastao u suautorstvu dvojice istraživača novovjekovne povijesti Slavonije, Pavla Nuića i Damira Matanovića. Taj prilog sadrži dublju analizu urbanog života grada-utvrde na periferiji i predstavlja važan prinos razumijevanju isprepletenosti vojnog i civilnog života u često nesigurnom ozračju. Članak *Nepoznate bilješke o Ivi Pilaru u ostavštini Vjekoslava Spinčića* (89–107) predstavlja znanstveni prinos razumijevanju političkih stavova jedne od središnjih figura hrvatske politološke misli. Kako je izborom izvornog gradiva fokusiran na razdoblje